

MATUSKA MÁRTON

Félszáz településnél van magyar tömegsír*

Matuska Márton publicistával, az 1944/45-ös délvidéki vérengzések kutatójával abból az alkalomból beszélgettünk, hogy Slobodan Homen, a szerbiai igazságügyi minisztérium államtitkára bejelentette: szeptemberben állami bizottság alakul a II. világháború végén keletkezett tömegsírok összeírása és feltárása céljából.

Megtörni látszik a jég?

– Meglehetősen váratlanul ért az államtitkár bejelentése. Nem túlzok, ha azt mondom, hogy leesett az állam. Egyébként régóta várom, hogy valami hasonló történjen, és nem is egészen értettem, hogy mi volt a kiváltó oka a hirtelen pálfordulásnak. Ahhoz, hogy az államtitkár ezt nyilatkozza, ehhez egy legfelsőbb szintű politikai döntésre volt szükség. Ezzel a kérdést megnyitották. A kulcs bekerült a titkokat őrző zárba és most ezt nyitni kell.

Megnyílik?

– Kétségtelenül.

Nagy munka vár a kutatókra. Fel kell kutatni a megfelelő levéltári anyagot, és hozzá kell látni a sok száz tömegsír feltárásához...

– Sok évvel ez előtt, amikor Szabadkán megalakult az a bizottság, amelynek feladata volt az összes ottani áldozat nevének az összeírása, akkor én a bizottság egyik tagjának javasoltam, hogy kezdeményezze a szabadkai tömegsírnak a feltárását. Azt mondta, hogy Isten őrizze, nehogy ebbe belekezdjünk. Én a kutatások kezdete óta valom, hogy legalább egy tömegsírnál, pl. a legnagyobbnál, szakemberek bevonásával, legalább próbaásatást kellene végezni. Ez eddig tabunak számított. Erre most hirtelen abba a helyzetbe kerültünk, hogy ma holnap cselekednünk kell. Nem tudom, hogy mennyire készültek fel más kutatók, de ezt a kérdést most intézményesen kellene rendezni. Nem tudom, melyik magyar intézmény lesz az, amelyik eldönti, hogy ki képviselje a délvidéki magyarokat a szeptemberben megalakuló állami bizottságban, de erre nagyon oda kell figyelni, mert a döntésünkön nagyon sok áll vagy bukik a további kutatásban.

Legalább ötven vajdasági településen léteznek magyar tömegsírok

Egy belgrádi történész szerint legalább 60-80 ezer embert végeztek ki Szerbiában a II. világháborút követő években. A kivégzettek jelentős hányada szerb nemzetiségű. Ez meglepte? Eddig ugyanis elsősorban a magyarok és a németek emlegették 1944-45-ös veszteségeiket.

– Nem lepett meg. Mi arról beszéltünk, hogy a magyar áldozatok száma is több tízezerre tehető. De ne licitáljunk a számokkal. Amennyiben az ismert magyar tömegsírok feltárásra kerülnek, abban az esetben közelebb kerülünk az áldozatok számának meghatározásához.

Ismeretei szerint hány vajdasági településen léteznek magyar áldozatokat rejtő tömegsírok?

– A Blic napilapban megjelent tényfeltáró íráshoz mellékelte térképen 53 szerbiai települést jelölt meg, ahol tömegsírokról tudnak. Ezek közül 21 vajdasági. Ezzel szemben az én kutatásaim alapján ötven vajdasági településen léteznek magyar áldozatokat rejtő tömegsírok. Ezek zöme a Bácskában van. Felsorolnám ezeket a településeket: Horgos, Martonos, Magyarkanizsa, Adorján, Zenta, Ada, Mohol, Péterréve, Óbecse, Földvár, Csantavér, Szabadka, Bajmok, Bezdán, Zombor, Vepród, Szivác, Kúla, Verbász, Topolya, Szenttamás, Temerin, Járek, Palánka, Újvidék, Csurog, Zsablya, Mozsor, Tündéres, Sajkáslak és Titel. Ezek a bácskai helységek. A Bánágban: Törökkanizsa, Csóka, Padé, Jázova, Kisoroszi, Oroszlámos, Nagyikinda, Magyarcsernye, Törökbecse, Perlasz, Muzslya, Nagybecskerek, Nezsény, Antalvalva, Torontálvásárhely és Versec. Szerémségben két magyarlakta helységről vannak adataim. Ezek: Ürög és Maradék. Ez összesen 49 helység. A lista azonban nem tekinthető véglegesnek. Egy kis bánági településről, Basahídról pl. 2005-ben kaptam egy névtelen levelet, melynek írója elmondja, hogy ott a királyi Jugoszlávia időszakában 30 magyar család lakott, és békességben éltek az ottani többségi szerb lakossággal mindaddig, amíg be nem jöttek Tito par-

*A szerző további összegező kutatása szerint 56 településen van tömegsír

tízánjai. 1944 őszén a faluban összeszedték a magyar férfiakat, csak az asszonyok és a gyerekek maradtak odahaza. Nagyrészüket kivégezték. Aki pedig életben maradt, el kellett hagynia a falut. A nyilatkozatot Káttai Gábor és Sándor életben maradt családtagok adták. Ha egy ilyen faluban, ahol mindössze 30 magyar család élt, összeszedték a férfiakat, és nagy részüket kivégezték, akkor vajon hány ilyen falu volt még, ahol szórványban éltek a magyarok, és hol kereshetjük az ő sírjukat?

A névtelen levél a hivatalos szervek előtt sovány bizonyíték. Minden bizonnyal nehéz lesz rábírn az illetékes bizottságot arra, hogy ezen a nyomon elinduljon. Mi az oka annak, hogy a vérengzésről 65 év után is csak nevük elhallgatásával beszélnek a hozzátartozók?

– A rettegés és a halálfélelem, ami a kivégzések óta elevenen él az emberekben. Beszélni sem volt szabad róla. Nem egy ember halt meg azért, mert ezzel a kérdéssel megpróbált foglalkozni.

Eltűntek az újvidéki tömegsírok

Az iménti felsorolásból furcsamód kimaradt Újvidék, ahol – számos publikáció tanúskodik erről – ugyancsak tömegesen irtották a magyarokat.

– Azért, mert Újvidéken voltak tömegsírok, de most nincsenek. Egészen bizonyos, hogy a Rajina šumánál, amit a magyarok Kátyi erdőnek neveztek, voltak tömegsírok. Ott épült a kőolaj-finomító, az autótűt, a csatorna új torkolata, a városi malom és pékség. Ezen a helyeken, nem nehéz elképzelni, hogy mi maradt a tömegsírokból. De a Duna árterületén, ahol később az árvízvédelmi töltések épültek, pl. a Gusaktanyánál is voltak kivégzések, és a Horgász-szigeten is. Ezen a lokációkon, vagy a folyó áradása mosta el a sírokat, vagy a hatalmas földmunkálatok során tűntek el. Sok telepi beszélt arról, hogy amikor épült a töltés, ráakadtak csontokra és azokat a belügy felügyelete alatt titokban eltakarították. Tehát Újvidéken ma nehéz volna tömegsírba bukanni. De ha előkerülnének dokumentumok, amelyek ilyen helyeket jelölnek meg, akkor azokat fel kell tárni.

Szerbiában szeptemberben állami bizottság alakul, amely össze fogja írni a tömegsírokat és irányítja majd a feltárásokat. Gondolom, hogy az itteni magyarok sem ülhetnek ölbe tett kézzel.

– Megfelelő hozzáállást kell kialakítanunk ebben a kérdésben a magunk részére. Mindenekelőtt azt kell kimondani, hogy ez a szerb állam nem felelős azért, ami 1944–45-ben történt. Ezt már Slobodan Milošević is felfogta. Ennek volt köszönhető, hogy nem nagyon akadályozta a megemlékezéseket és a magyar kutatók terepi munkáját. Hagyta, hogy végezzük a dol-

gunkat, legfeljebb helyi hőzöngőket biztattak a háttérből, meg a rendőrséget titokban, hogy ne nagyon hetvenkedjünk kutatásaink során, meg amikor a megemlékezéseket szervezzük. Már az a Jugoszlávia sem volt felelős az 1944–45-ös történésekért, amelynek elnöke Slobodan Milošević volt. Ugyanakkor felelős a mai szerb állam ezeknek az eseményeknek a beismeréséért, és hogy segítse a kutatást. Németország példát mutatott e tekintetben. A német példát csak követni kell. Szerbiának a békés együttélés és a jószomszédi kapcsolatok érdekében is tisztázni kell a múltat, amely állandóan mérgezi a jelenünket és a jövőnket. Ez a folyamat egyben a szerbek közötti megbékélést is szolgálja, hiszen éppen a király párti csetnikek és a kommunista partizánok, és azok utódai között is létező összeférhetetlenség volt az oka annak, hogy Szerbia évtizedeken át nem akart hozzájárulni a kérdéshez. Szerbia ugyan már eljutott addig, hogy a csetnikek és a partizánok státusát ki egyenlítette. A partizánok által kivégzett sok ezer csetnik ügyének felgöngyöltése azonban csak most indulhat el. Titóról egyébként itt el kell mondani, hogy ő nem az ellenségeit likvidáltatta, hanem a potenciális ellenségeit. Machiavellista módszerekkel, aminek a lényege az volt, hogy „ha gyilkolsz, azt tedd meg gyorsan, és utána tegyél jókat”.

Belgrád nem testálhatja át az ügyet Újvidékre

De felhozható akár a Sajkás vidéki és az újvidéki razzia példája is. Ez esetekben az áldozatok pontos száma ismert, a bűnösöket megnevezték, elítélték és kivégezték. Itt viszont már az is haladás volna, ha fény derülne a részletekre.

– Ezt már a Horthy állama feltárta, még a háború folyamán, többé-kevésbé megbízható pontossággal. Felelősségre vonta a bűnösöket és kártérítést szavazott meg az áldozatok egyik csoportjának, a szerbeknek. A zsidóknak nem. És itt még egy fontos dolgot el kell mondani. Belgrád nem testálhatja át ezt az ügyet Újvidékre. A mulasztást a belgrádi hatóságoknak kell a helyére tenni, Újvidéken pedig legfeljebb támogatni kell a kutatókat abban, hogy feltárják a tények között a sírokat is.

Az ügy előmozdításához mivel járulhat hozzá a hivatalos Budapest?

– Az igazi áttérés Magyarország és Szerbia viszonyában akkor fog bekövetkezni, ha a két államfő közötti találkozó napirendjén szerepel az 1944/45-ös délvidéki magyarirtás ügye, mégpedig nem mellékes, hanem egyetlen témaként. Erre szükség van mert ha fél évszázadnál is tovább mérgezi egy ügy nemzetnek a viszonyát, azt csak úgy lehet rendbehozni, ha az állam legfelelősebb vezetői ezt egymás között

megbeszéljük és orvosolják a dolgot. A magyarországi politikusok magatartására vonatkozóan megemlítenék egy rendkívül visszás furcsaságot. Eddig két magas rangú politikus foglalkozott a nyilvánosság előtt az 1944-es délvidéki vérengzések ügyével. Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke személyesen eljött Újvidékre, és a megemlékezés helyszínén koszorúzott. A másik pedig egy viszonylag friss esemény: Bajnai Gordon magyar miniszterelnök hivatalából válaszként érkezett Papp Ferencnek, az újvidéki magyar műemlékvédő civil egyesület elnökének a miniszterelnökhöz intézett levelére, amelyben segítségét kéri ahhoz, hogy az újvidéki magyarság végre felépíthesse a Makovecz

Imre műépítész által tervezett emlékművet az újvidéki Futaki úti temetőben. A két közjogi méltóság politikai szerepvállalására egyébként súlyos fenntartásokkal tekintek. Ugyanakkor tény, hogy ők megtették ezt a gesztust. Gondolkozzanak el rajta a felelős magyar politikusok, hogy ki mit mulasztott.

A Magyar Országgyűlés azonban korábban már elítélte az 1944-es vajdasági és a kárpátaljai magyarellenességet.

– Arra is hatvan évet kellett várni. Én azonban most arról beszéltem, hogy a legmagasabb rangú közjogi méltóságok közül ki nyilatkozott meg az 1944-es történelmi ügyekben. – (Vajdaság MA, 2009. augusztus 13.)

